

Leung, Y.F., Spenceley, A., Hvenegaard, G. and Buckley, R., 2018. *Tourism and visitor management in protected areas: Guidelines for sustainability*. Gland: IUCN.

Ludwig, T., 2014. The Interpretive Guide: Sharing Heritage with People; [HeriQ, Quality in Heritage Interpretation; Lifelong Learning Programme]. Bildungswerk interpretation.

Nielsen, G., 2012. Capacity development in protected area management. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 19(4), pp. 297-310.

Sweeting, J.E., Bruner, A.G.A. and Rosenfeld, A.B.A., 1999. *the green host effect, an integrated approach to sustainable tourism and resort development* (No. 33545 Caja (551)). Conservation International.

Weiler, B. and Ham, S.H., 2002. Tour guide training: A model for sustainable capacity building in developing countries. *Journal of Sustainable Tourism*, 10(1), pp. 52-69.

Na osnovu člana 26. i 28. stav (2) Zakona o Vladi Kantona Sarajevo ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 36/14 - Novi prečišćeni tekst i 37/14 - Ispravka) i člana 155. stav (2) Zakona o zaštiti prirode ("Službene novine Federacije BiH", broj 66/13), člana 21. Zakona o proglašenju Zaštićenog pejzaža "Bijambare" ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 6/10-Prečišćeni tekst), Vlada Kantona Sarajevo, na 26. sjednici održanoj 14.09.2023. godine, donijela je

ODLUKU

O IZMJENI I DOPUNI ODLUKE O DONOŠENJU PLANA UPRAVLJANJA ZAŠTIĆENIM PEJZAŽEM "BIJAMBARE"

I

U Odluci o donošenju Plana upravljanja Zaštićenim pejzažem "Bijambare" ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 26/22), u tački II iza riječi "godine" dodaju se riječi "i Plan upravljanja posjetiocima Zaštićenog pejzaža "Bijambare", a riječ "objavljen" zamjenjuje se sa riječi "objavljeni".

II

Ostale odredbe Odluke o donošenju Plana upravljanja Zaštićenim pejzažem "Bijambare" ostaju nepromijenjene.

III

Ova odluka stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u "Službenim novinama Kantona Sarajevo".

Broj 02-04-40230-14/23

14. septembra 2023. godine
Sarajevo

Premijer

Nihad Uk, s. r.

Na osnovu člana 26. i 28. stav (2) Zakona o Vladi Kantona Sarajevo ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 36/14 - Novi prečišćeni tekst i 37/14 - Ispravka) i člana 155. stav (2) Zakona o zaštiti prirode ("Službene novine Federacije BiH", broj 66/13), a u vezi sa Zakonom o proglašenju Zaštićenog pejzaža "Trebević" ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 15/14), Vlada Kantona Sarajevo, na 26. sjednici održanoj 14.09.2023. godine, donijela je

ODLUKU

O DOPUNI ODLUKE O DONOŠENJU PLANA UPRAVLJANJA ZAŠTIĆENIM PEJZAŽEM "TREBEVIĆ"

I

U Odluci o donošenju Plana upravljanja Zaštićenim pejzažem "Trebević" ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 23/17), u tački II briše se tačka (znak interpunkcije), te dodaje tekst: "i Plan upravljanja posjetiocima Zaštićenog pejzaža "Trebević"."

II

Ostale odredbe Odluke o donošenju Plana upravljanja Zaštićenim pejzažem "Trebević" ostaju nepromijenjene.

III

Ova odluka stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u "Službenim novinama Kantona Sarajevo".

Broj 02-04-40230-15/23

14. septembra 2023. godine
Sarajevo

Premijer

Nihad Uk, s. r.

PLAN

UPRAVLJANJA POSJETIOCIMA ZAŠTIĆENOG PEJZAŽA "TREBEVIĆ" Sarajevo, 2022

Naručilac:

Razvojni program Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini (UNDP BiH) Zmaja od Bosne bb 71000 Sarajevo. Ova publikacija je urađena u okviru projekta "Podrška portfoliju UNEP-a u BiH" Razvojnog programa Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini, kojeg je finansirao Kanton Sarajevo i Globalni fond za okoliš (GEF). Stavovi izraženi u ovoj publikaciji su stavovi autora i ne predstavljaju nužno stavove Ujedinjenih nacija, uključujući UNDP, ili država članica UN-a.

Za:

Kanton Sarajevo - Ministarstvo komunalne privrede, infrastrukture, prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša, Reisa Džemaludina Čauševića 1, 71000 Sarajevo

Izrađivač Plana:

Zavita, svetovanje, d.o.o.

Tominškova 40

1000 Ljubljana

Odgovorna osoba: Matjaž Harmel, direktor

Voditelj projekta: Sašo Weldt, univ. dipl. biol.

Članovi stručnog tima:

Matjaž Harmel, univ. ing. gozd.

Sašo Weldt, univ. dipl. biol.

Sabina Cepuš, univ. dipl. ekol.

Aleksandra Krajnc, univ. dipl. geog.

Eva Harmel, mag. inž. kraj. arh.

Matevž Premelč, univ. dipl. geog.

Klemen Strmšnik, univ. dipl. geog.

Jerneja Harmel, univ. dipl. bioteh.

Samo Škrjanec, univ. dipl. inž. gozd.

Quentin Drouet, mag. geog. in prost. načrt. R. Francija

Pija Lapajne, mag. geog.

Projekat:

Priprema planova upravljanja sa posjetiocima za tri zaštićena područja Kantona Sarajevo

Plan upravljanja posjetiocima Zaštićenog pejzaža "Trebević"

Broj ugovora: P 42 / UNDPBIH-20-115-UNEP-GEF-Zavita-S

Broj projekta: 235/2020

Ključne riječi: Upravljanje posjetiocima i nosivi kapacitet i turizam i zaštićena područja i planiranje

SADRŽAJ

1 Uvod

2 Analiza područja i mogućnosti unapređenja korištenja prostora

2.1 Analiza područja

2.2 Infrastruktura i kapaciteti za upravljanje posjetiocima

2.3 Usluge i programi za posjetioce

2.4 Poslovni interesi i prilike lokalnih zainteresovanih strana

2.5 Tržišni segmenti i potencijali

2.6 Procjena nosivog kapaciteta

2.6.1 Metodologija za procjenu nosivog kapaciteta

2.6.2 Procjena nosivog kapaciteta ZP "Trebević"

2.7 Mogućnosti unapređenja korištenja prostora

3 Strateško upravljanje ZP "Trebević"

3.1 Javno-privatna partnerstva i koncesije

3.2 Promocija

3.3 Određivanje cijena

3.4 Interpretacija

3.5 Broj zaposlenika

4 Akcioni plan upravljanja posjetiocima ZP "Trebević"

4.1 Akcioni plan upravljanja posjetiocima ZP "Trebević"

5 Literatura

POPIS SKRAĆENICA

EU Europska unija

KJUzZPP Kantonalna javna ustanova za zaštićena prirodna područja

JPP Javno-privatno partnerstvo

PU Plan upravljanja

PUP Plan upravljanja posjetiocima

PPPPO ZP "Trebević" Prostorni plan područja posebnog obilježja Zaštićeni pejzaž "Trebević"

ZP Zaštićeni pejzaž

ZaP Zaštićeno područje

DEFINICIJA POJMOVA

Nosivi kapacitet - maksimalan prihvatljiv broj posjetilaca određenog područja u vremenskom periodu.

Fizički nosivi kapacitet - maksimalan broj posjetilaca određenog područja u vremenskom periodu.

Faktor korekcije - numerički postavljena karakteristika područja, aktivnosti i bilo koja druga karakteristika koja ograničuje posjetu

Interpretacija - različite aktivnosti koje za cilj imaju komunikaciju vrijednosti naslijeđa, njeno dublje tumačenje, te omogućavanje razumijevanja i povećanje svjesnosti o njegovom značaju.

Interpretacijska tema - središnji koncept ili ključna ideja svakog interpretacijskog iskustva, interpretativnog izlaganja ili interpretativne prezentacije.

Interpretacijsko čvorište - raskrsnica više interpretacijskih tema.

1. UVOD

Planiranje upravljanja posjetiocima važan je dio procesa održivog razvoja. Omogućuje da su pozitivni uticaji aktivnosti posjetioca maksimizirani, a negativni svedeni na minimum. Postupak je korišten u prirodnim i historijskim mjestima kako

bi se smanjila ili spriječila oštećenja kulturne baštine, geoloških karakteristika područja, flore i faune i drugih vrijednih osobina. Proces planiranja upravljanja posjetiocima pored kulturne i prirodne baštine uvažava i interese ljudi koji živi na i sa zaštićenim područjem.

Zaštićeni pejzaž "Trebević" jedno je od pet zaštićenih područja Kantona Sarajevo. ZP se prostire na 400,2 hektara. Broj posjetilaca ZP "Trebević" poznat je samo djelomično. Prije pandemije Covid-19 ukupno je 348.261 posjetilaca za dolazak u zaštićeno područje koristilo Žičaru, dok nije poznat broj ljudi koji je Trebević posjetio koristeći druge oblike prijevoza. S obzirom na to, da je ZP "Trebević" jedno od najposjećenijih zaštićenih područja u Kantonu, ukazala se potreba za izradu Plana upravljanja posjetiocima, a sve kako bi se izbjegli potencijalni negativni uticaji na prirodne vrijednosti i poboljšao sveukupni doživljaj posjetilaca. Sa planom se razrađuje dio aspekta Plana upravljanja ZP "Trebević" usvojenog 2017 ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 23/2017). Zbog toga ciljevi ovog plana usklađeni su s ciljevima plana upravljanja.

Akcijski dio plana je koncipiran na način da je usmjeren na problematiku koju je moguće riješiti u kontekstu posjećivanja, te su u tom smislu definisani "SMART" specifični ciljevi (specifični, mjerljivi, dostižni, prilagodljivi, izvedivi, relevantni i vremenski definisani) proizašli kao rezultat postupka evaluacije stanja. Prethodno se temelji na važećem Zakonu o proglašenju Zaštićenog pejzaža "Trebević", zatim planskim i upravljačkim dokumentima, kao i radionicama s ključnim interesnim stranama.

Plan upravljanja posjetiocima ZP "Trebević" donosi se na period važenja Plana upravljanja ZP "Trebević".

Doprinos izradi Plana dali su bivši i sadašnji zaposlenici Kantonalne javne ustanove za zaštićena prirodna područja i Ministarstva komunalne privrede, infrastrukture, prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo.

2. ANALIZA PODRUČJA I MOGUĆNOSTI UNAPREĐENJA KORIŠTENJA PROSTORA

2.1. ANALIZA PODRUČJA

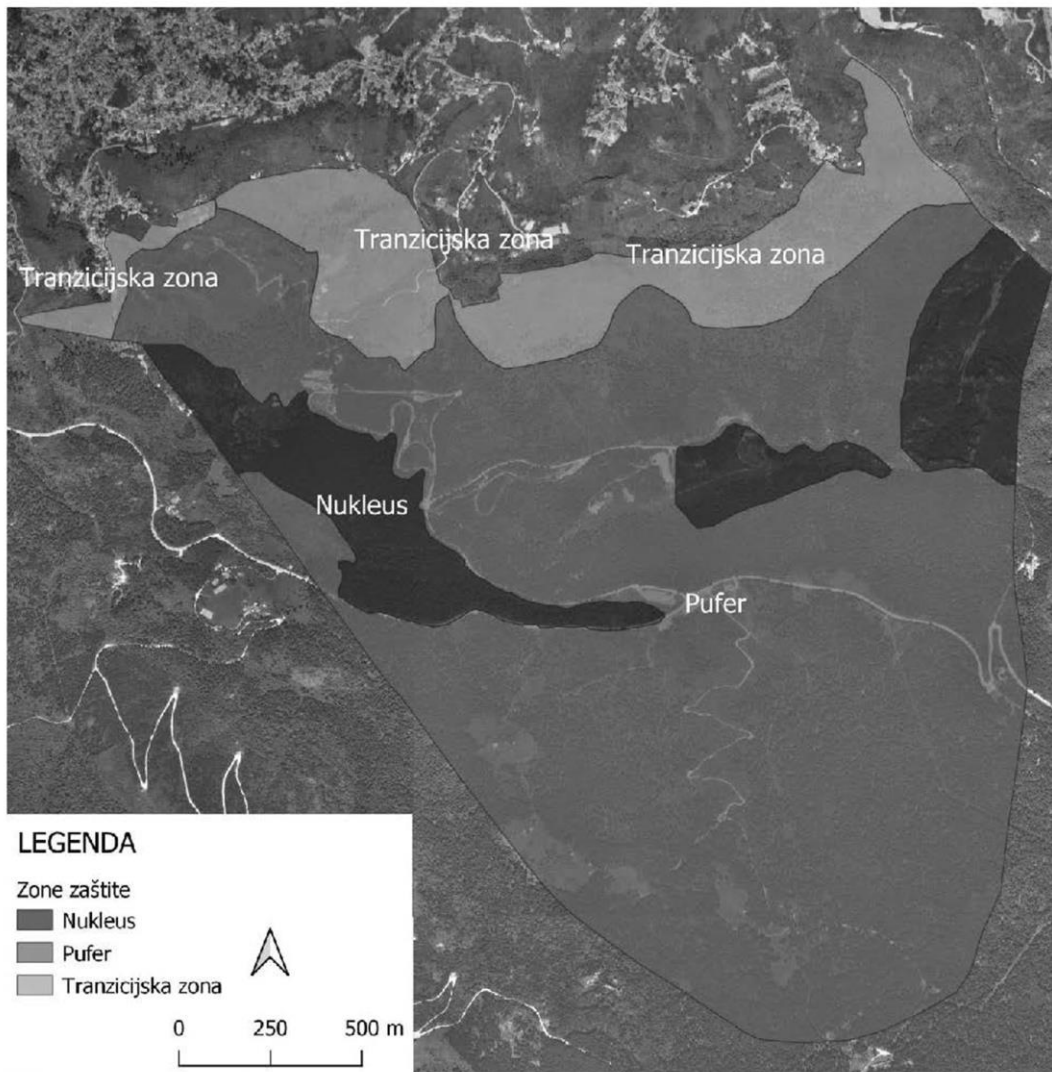
Područje ZP "Trebević", teritorijalno pripada Kantonu Sarajevo, nalazi se u jugoistočnom dijelu grada Sarajeva u prostoru Općine Stari Grad. Obuhvata površinu 400,2 hektara. ZP se nalazi uz graničnu liniju sa entitetom Republika Srpska. Unutar prostora trenutno ne postoje stalna naseljena mjesta niti industrijska djelatnost. Od privrednih djelatnosti zastupljeni su smještajni kapaciteti (hoteli, planinarski domovi). Područjem prolazi regionalna cesta Sarajevo-Jahorina, te više asfaltiranih cesta lokalnog značaja. Prostor ZP "Trebević" predstavlja atraktivnu lokaciju za izletnike, turiste, planinare, sportiste, naučnike, fotografe i mnoge druge građane - ljubitelje prirode.

Glavne vrijednosti ZP "Trebević" su geo-morfološka raznolikost (Bistrik kula, Draguljac, Paleontološki nalaz brahiopodne faune na lokalitetu Draguljac, Merdžanov klanac, Čolina kapa i Tabačka ravan), hidrološka raznolikost (vodotoci Mali studenac i Bistrički potok; izvori na Kosmatici i prema naselju Jarčedoli), kulturno-historijske vrijednosti (Bistrik kula, Fort Draguljac, vatrena linija opsade grada, rasteretne komore austrougarskog vodovoda Bistrica-Hrid, Appelov put, Bob staza), visok stepen florističke i faunističke raznolikosti (99 biljnih vrsta, 14 vrsta gljiva, 23 vrste ptica, 12 vrsta sisara, 1 vrsta vodozemaca, 4 vrste gmizavaca). Druge vrijednosti koje su date na području npr. mogućnosti za istraživanje, terensku

nastavu i druge vrste edukacije, planinarske i biciklističke staze za rekreaciju i mogućnost obavljanja drugih oblika rekreacije i sociološke vrijednosti izražene kroz tradiciju izletovanja i sankanja.

ZP "Trebević" podijeljen je u tri zone:

- Prva zaštićena zona - nukleus (P = 55,4 ha)
- Druga zaštićena zona - pufer (P = 294,0 ha)
- Treća zaštićena zona - tranzicijska zona (P = 50,8 ha)

Slika 1: Zone zaštite ZP „Trebević“

Generalne mjere zaštite odnose se na sve posjetioce, upravljače objekata i druge strane koje se nalaze ili namjeravaju doći na prostor ZP "Trebević" (Tabela 1).

Tabela 1: Tabela prikaz generalnih mjera, vezanih uz posjetu unutar ZP "Trebević" (Plan upravljanja ZP "Trebević", 2016)

Vrsta oz. značaj vpliva	Mjere zabrane	Dozvoljene aktivnosti
Sve zone	a. zabranjuje se iznošenje i unošenje biljnog, životinjskog, kulturno-historijskog ili geološkog dobra sa ili unutar područja b. Zabranjuje se korištenje otvorenog plamena osim na uređenim i označenim prostorima. c. Zabranjeno je bacanje smeća i	a. dozvoljeno je korištenje alternativnih vidova prijevoza u vlasništvu KJU zZPPKS na svim asfaltiranim putnim komunikacijama

ostavljanje svih vrsta otpada svih vrsta otpada. d. Zabranjuje se saobraćaj svim vrstama motornih vozila osim vozila policije, hitne pomoći, vatrogasnih vozila, vozila KJUzZPPKS. Vozila opskrbe i komunalnih službi mogu saobraćati ovim putnim komunikacijama uz dozvolu KJUzZPPKS. Režim korištenja saobraćajnica od strane vozila opskrbe i komunalnih službi će definirati KJUzZPPKS. Ova mjera se ne odnosi na regionalnu cestu Sarajevo-Pale, te cestu Ravne-Napredkov dom koje su otvorene za sve vrste saobraćaja. Druge ceste se prilikom rekonstrukcije i obnove ne smiju proširivati. Ovaj režim važi do donošenja	b. Sve staze unutar zone II se mogu osposobiti mobilijarom na način i u skladu sa urbanističko-tehničkim uslovima definisanim u PPPPO ZP "Trebević" i ukoliko isti ne narušava izgled prirode i biodiverzitet. c. Dozvoljena je markacija već postojećih planinarskih,
--	---

<p>PP posebnog obilježja koji će definirati režim saobraćaja u prostoru.</p> <p>e. Zabranjuje se vožnja brdskim biciklima, motociklima, biciklima s pomoćnim motorom i drugim vozilima, po stazama namijenjenim za hodanje.</p> <p>f. Zabranjen je lov i ribolov.</p> <p>g. Zabranjeno je oštećivanje stabala i uznemiravanje životinja.</p> <p>h. Zabranjuje se gradnja novih objekata koji nisu u funkciji očuvanja područja. Postojeći objekti (osim dolazne stanice žičare) se obnavljaju u istim gabaritima kao što su nekada i bili. Namjena ovakvih objekata se ne smije promijeniti, izuzev postojećih objekata u Zoni III, te prenamijene objekta za potrebe KJUzZPPKS. Kapaciteti postojećih objekata u funkciji se ne smiju proširivati.</p> <p>i. Ni na koji način se ne smiju uništavati ili oštećivati evidentirane vrijednosti unutar područja.</p>	<p>pješačkih i biciklističkih staza u prostoru.</p> <p>d. Za sve manifestacije koje se održavaju na području treba pribaviti suglasnost KJUzZPPKS.</p>
--	--

Pored generalnih mjera zaštite, za svaku zonu su definirane i posebne mjere zaštite koje važe isključivo za svaku zonu s ciljem zaštite prirodnih vrijednosti zbog kojih su i definirane.

Prva zaštićena zona - nukleus

Nukleus zona je stroge zaštite u koju su uključene površine, gdje je poželjan razvoj ekosistema bez upletanja čovjeka. Unutar nukleusa registrovane prirodne i kulturno-historijske vrijednosti su:

- Merdžanov klanac sa stjenovitim područjima i siparima na sjeveroistočnoj strani,
- Bistrik kula sa ostacima austro-ugarske tvrđave i opservatorije,
- ekosistem šuma smrčce, jele i bukve u sjeverozapadnom dijelu područja uz Bistrički potok, Bistrički potok i Mali Studenac od hidroloških vrijednosti,
- područje Draguljca, sa arheološkim nalazištem tvrđave Draguljac i paleontološkim nalazima brahiopodne faune na lokalitetu Draguljac.

Stjenovita područja i sipari imaju specifične karakteristike, koje uslovljavaju razvoj ekosistema sa visokim biodiverzitetom. Zbog toga su to i staništa, koja se prema direktivama EU uključuju u mrežu Natura 2000. Šume smrčce, jele i bukve uz Bistrički potok predstavljaju očuvane šume.

Tabela 2: Tabela prikaz generalnih mjera, vezanih uz posjetu unutar nukleusa ZP "Trebević"

Zona zaštite	Mjere zabrane	Dozvoljene aktivnosti
Sve zone	<p>a. Zabranjuje se neovlašteni ulazak posjetiocima u zonu nukleusa, osim za na to označenim mjestima. Označavanje takvih mjesta uključujući i način korištenja vrši KJUzZPPKS.</p> <p>b. Zabranjuje se sakupljanje ljekovitog bilja i šumskih plodova.</p> <p>c. Zabrana korištenja vodotoka i izvorišta</p>	<p>a. Dozvoljeno je kretanje uposlenika KJUzZPPKS kroz zonu nukleusa.</p> <p>b. Dozvoljen je ulazak vatrogasnim ekipama, te ekipama hitne pomoći i policije u izvanrednim slučajevima.</p> <p>c. Dozvoljeno je uklanjanje invazivnih vrsta biljaka i životinja sa područja.</p>

Druga zaštićena zona - pufer

Pufer zona upravljanja staništima uključuje većinu prostora Zaštićenog pejzaža "Trebević". U nju su uključena područja vrijedne geo-morfološke raznolikosti: Čolina kapa i Tabačka ravan, zatim vodoci na lokaciji Dobre vode i dio Malog studenca koji protiče ovom zonom, izvori na Kosmatici i prema naselju Jarčedoli. Od kulturno-historijske vrijednosti uključeni su vatrena linija opsade grada i rasteretne komore austrougarskog vodovoda Bistrica-Hrid. Od florističke i

faunističke raznolikosti predmet zaštite su livadski i šumski ekosistemi sa posebnim ciljem zaštite orhideja (Orchis morio (L.) R. M. Bateman, Pridgeon & M. W. Chase, Orchis mascula (L.) L.), poskok (Vipera ammodytes Linnaeus, 1758), zelenbač (Lacerta viridis (Laurenti, 1768), daždevnjak (Salamandra salamandra (Linnaeus, 1758), jela (Abies alba Mill.), smrča (Picea abies (L.) H.Karst.), bijeli bor (Pinus sylvestris L.) i crni bor (Pinus nigra J.F. Arnold), Pančičeva omorika (Picea omorika (Panč.) Purk.) i molika (Pinus peuce Griseb.). Od identificiranih drugih vrijednosti područja, u ovoj zonu uključeni su planinarske i biciklističke staze, te ostale zone za rekreaciju. Područje sa svojim ljekovitim svojstvima sastojina crnog bora i ostale šumske vegetacije predstavlja "pluća grada". Ovu zonu definiše područja gdje je tradicionalni način gospodarenja prostora uzrokovao veliki stepen biodiverziteta. Kako je prostorni raspored zone jako velik i odlikuje ga pojava različitih ekosistema, nužno je za svaki pojedinačno propisati određene mjere kako se stanje istih u budućnosti ne bi pogoršalo.

Tabela 3: Tabela prikaz generalnih mjera, vezanih uz posjetu pufer zone ZP "Trebević" (Plan upravljanja ZP "Trebević", 2016)

Zona zaštite	Mjere zabrane	Dozvoljene aktivnosti
Sve zone	<p>a. Zabranjuje se sakupljanje nedozvoljenih količina ljekovitog bilja i šumskih plodova. Količine se definiraju na osnovu Pravilnika o uzgoju, iskorištavanju, sakupljanju i prometu sekundarnih šumskih proizvoda FBiH.</p> <p>b. Zabranjeno je kretanje u području oko staništa Pančičeve omorike, osim po stazama označenim od strane KJUzZPPKS.</p> <p>c. Strogo je zabranjeno bilo kakvo izvođenje radova u koritima površinskih vodotoka i na izvorištima, osim ukoliko isti radovi služe za zaštitu od poplava. Suglasnost za svaki zahvat u koritu treba pribaviti od KJUzZPPKS, a iste raditi uz njihov nadzor.</p> <p>d. Zabranjena je sječa Pančičeve omorike, munike i molike, osim u slučajevima kada predstavljaju opasnost po biodiverzitet (sanitarna sječa).</p> <p>e. Zabrana svih oblika poljoprivrednih aktivnosti na prostoru livadskih površina i površina u fazi sukcesije na Tabačkoj ravni, osim stočarstva.</p>	<p>a. Dozvoljeno je krcenje grmolike vegetacije i niskog drveća na području Tabačke ravni, u svrhu očuvanja ekosistema planinskih livada. Dozvoljeno je korištenje alternativnih vidova prijevoza u vlasništvu KJUzZPPKS na svim asfaltiranim putnim komunikacijama.</p> <p>b. Dozvoljena je sadnja autohtonih vrsta drveća i bilja, te unos autohtonih vrsta životinja. Sadnju isključivo treba vršiti KJUzZPPKS sama ili u saradnji sa drugim organizacijama. Ova mjera se ne odnosi na botaničku baštu, te na upravljanje sastojinama molike, munike i Pančičeve omorike.</p>

Treća zaštićena zona - tranzicijska zona

Treća, tranzicijska, zona predstavlja kontakt zonu zaštićenog područja sa zonom izgradnje grada. Mjere u zoni III su donesene kako bi se spriječila daljnja devastacija područja izazvana negativnim djelovanjem čovjeka, te kako bi se zaštitile druge zone područja od istog negativnog uticaja. Kroz mjere u zoni III postiže se očuvanje biodiverziteta na kompletnom području, te se pružaju mogućnosti održivog razvoja i stvaranja harmonije između stanovnika, posjetioca i prirode.

2.2 INFRASTRUKTURA I KAPACITETI ZA UPRAVLJANJE POSJETIOCIMA

Postojeći turistički objekti

Trenutno, unutar ZP "Trebević" postoji nekoliko objekata čija je osnovna namjena turizam. Od ovih objekata izdvajaju se hotel Pino sa 24 sobe i apartmana, bazenom i saunama, zatim

Napredkov dom na Trebeviću sa 12 soba i 3 apartmana, Greenways sa 7 soba, Franjin dom na Tabačkoj ravni, te planinarski dom PD Trebević Sarajevo više Tabačke ravni. Postojeće ostatke olimpijskih borilišta (bob staza) kao i ostatke kulturno-historijskog naslijeđa (Bistrik kula-opservatorija) biće potrebnu budućnosti obnoviti i staviti u prijašnju funkciju. Na Vidikovcu je u sklopu objekta dolazne stanice žičare otvoren restoran sa 150 sjedećih mjesta.

U ZP "Trebević" je postavljeno 15 panoa, 6 table upozorenja i 35 klupa.

Na području ZP "Trebević" završen je projekat označavanja i digitalnog mapiranja pješačkih i planinarskih staza. Kroz projekat postavljeni su i panoi te uređena dodatna odmarališta. Fizičke oznake staza i aplikacija izletnicima i planinarima omogućavaju ugodnije i sigurnije kretanje i lakše snalaženje. U aplikaciji se mogu pronaći i informacije o zanimljivim lokacijama poput planinarskih domova, restorana, smještaja kao i kontakt podataka Gorskog službe spašavanja u slučaju nepredviđenih situacija. Mape su dostupne u digitalnoj formi kroz mobilnu aplikaciju Trebević Outdoor Routs koja je besplatna.

Postojeća infrastruktura i način transporta posjetioca

Kroz ZP "Trebević" vodi asfaltirana cestovna komunikacija Sarajevo - Jahorina sa parkingom na Ravnama, kojeg koristi dio posjetioca ovog područja.

Drugi dio dolazi žičarom, ponovo puštenom u promet 2018. godine. Žičara ima 33 gondole, u gondolu staje 10 osoba, a vožnja do Trebevića traje osam minuta. Trebevićku žičaru koristilo je 407.487 osoba u 2018. godini, a 348.261 osoba u 2019. godini.

U ZP "Trebević" postoje dvije velike pješačke staze. Polazna tačka prve je od Jarčedola putem koji vodi između vrhova Mala Čolina kapa (897 m. n. v.) i Velika Čolina kapa (986 m. n. v.) do ciljnog prostora bob staze. Staza dalje ide asfaltnim putem pored vodovodnog rezervoara do raskršća. Od raskršća pravo putem ispod bob staze do Ravni (lijevo je put za Vidikovac). Sa lokaliteta Ravni staza dalje ide do vrela Dobra voda koji se nalazi van ZP. Druga staza vodi od prostora Ravne penjući se prema domu HKD "Napredak" preko Tabačke ravni do asfaltiranog puta Ravne - Dobra voda.

Na Trebeviću postoji biciklistička staza za brdski biciklizam (mtb-mountain bike) ukupne dužine 5,95 km, koja se spušta od vrha na južnom djelu ZP do granice sa Gradom Sarajevom.

Kapaciteti za upravljanje posjetiocima

U ZP "Trebević" trenutno je troje zaposlenih, od čega dvoje na neodređeno, a jedno na određeno radno vrijeme.

2.3 USLUGE I PROGRAMI ZA POSJETIOCE

U ZP "Trebević" KJUzZPP ne provodi turističke programe.

2.4 POSLOVNI INTERESI I PRILIKE LOKALNIH ZAJNTERESOVANIH STRANA

Unutar ZP postoji više poslovnih interesa, pa je tako ugostiteljima potrebna bolja saobraćajna infrastruktura i dozvole za proširenje svojih objekata, a u svrhu povećanja broja gostiju i unaprjeđenja ponude. Takođe, postoji interes za izgradnju novih hotela i restorana. Kod rekonstrukcije pojedinih devastiranih objekata interes je, da se oni prošire i da se dodaju nove turističke djelatnosti. Međutim, jedan dio interesa nije u skladu sa osnovnim ciljevima zaštite područja Trebević.

2.5 TRŽIŠTI SEGMENTI I POTENCIJALI

Jedini statistički podaci o posjeti Trebevića vezani su za prodane karte za Trebevićku žičaru. Prema njima, u 2018. godini žičaru je koristilo 407.487 osoba a u 2019. godini 348.261 osoba. Rezultati ankete (n=139), izvedene u novembru 2020 (Anketa), pokazuju, da posjetioci većinom dolaze automobilom 63% a samo 22% žičarom. Na osnovu toga možemo procijeniti da na nivou godine Trebević posjeti između 1 i 1,5 milion posjetioca.

Prema anketi, najviše posjetilaca dolazi zbog uživanja u prirodnim ljepotama (93 %), odmora i opuštanja (78%), poboljšanja fizičke kondicije odnosno zdravlja (73 %) i bijega iz svakodnevnice (65%). Najmanje gostiju dolazi zbog razgledanja kulturno-historijskih spomenika (12%), posjete zaštićenom području (12%) i edukacije (9%).

Trebević je izrazito porodična destinacija. Prosječan posjetilac u ZP "Trebević" dolazi sa porodicom (71%) ili sa partnerem ili supružnikom (22%). Posjeta traje pola dana (56%) a zbog blizine Sarajeva i relativno lakog pristupa području. Prema anketi 89% posjetilaca posjetilo je ZP "Trebević" 6 ili više puta.

Prema aktivnostima, najviše posjetilaca tijekom posjete posmatra prirodu (75%), planinari (65%) i fotografiše prirodu (62%), a najmanje njih dolazi zbog kupovine lokalnih prehrambenih proizvoda na štandovima (3%), a trećina njih dolazi zbog sporta i rekreativne aktivnosti (28%).

Prema anketi, malo manje od pola posjetilaca (45 %) smatra trenutno turističku razvijenost područja vrlo dobrom, tako da postoji prostor za poboljšanje iskustva posjetilaca. Sa obzirom na široki asortiman aktivnosti koje su na raspolaganju posjetiocima, postoje i one koje imaju još puno potencijala za daljnji razvoj.

Jedna od svrha zaštićenih područja je edukacija posjetilaca. Jačanje aktivnosti na ovom području sa pripremom atraktivnih programa i/ili paketa bila bi prilika za bolje iskustvo prostora za različite ciljne grupe (školarci, studenti i slično).

Veliki potencijal za dodatnu ponudu u zimskim mjesecima na području ZP "Trebević" je revitalizacija postojeće infrastrukture, kao na primjer bob staze.

Mogućnost za poboljšanje kvaliteta turističke ponude (prema provedenoj anketi) je na području signalizacije dolaska, uređenosti pješačkih i biciklističkih staza. U vezi sa samom prezentacijom Trebevića problem je u organizaciji ponude za interpretaciju zaštićenog područja, a što je vezano za nedostatak infrastrukture (info punkt, prezentacijski centar i sl.), kao i nedostatak uposlenog kadra koji bi organizovano i kontinuirano obavljao prihvata zainteresovanih grupa, davao informacije i prezentovao prostor.

2.6 PROCJENA NOSIVOG KAPACITETA

2.6.1 METODOLOGIJA ZA PROCJENU NOSIVOG KAPACITETA

Metodologija za procjenu nosivog kapaciteta područja uzeta je po Cifuentes metodi, koja se ne bavi samo uticajem na okoliš već i socijalnim aspektima nosivosti.

Za izračun nosivog kapaciteta potrebno je prema donjoj formuli najprije izračunati fizički nosivi kapacitet.

$$FNK = P \times \frac{U}{e} \times Rf$$

Kod toga u obzir su uzeti sljedeći parametri:

P = dostupna površina kojom se posjetilac može kretati (npr. dužina staze ili prostor sa kojeg se vidi obilježje).

$\frac{U}{e}$ = površina po jedinici na kojoj se korisnik može kretati (npr. 1 posjetilac po m²).

Rf = rotacijski faktor koji definira broj posjetilaca dnevno, faktor se izračunava prema sljedećoj formuli:

$$Rf = \frac{\text{vrijeme otvorenosti staze}}{\text{prosječno trajanje posjete}}$$

Gdje je otvorenost staze vrijeme kad je staza otvorena za posjetioce.

Nosivi kapacitet predstavlja maksimalan broj posjetilaca određenog područja u jednom vremenskom periodu. Početnu vrijednost FNK korigira se sa definisanim faktorima korekcije (Fk) koji su izvedeni iz posebnih karakteristika ili graničnih uvjeta određenog područja. Pri izračunavanju nosivog kapaciteta možemo koristiti bilo koji broj faktora korekcije, koji moraju biti pravilno definisani i argumentovani.

Stvama nosivost se tako izračunava prema sljedećoj formuli:

$$DK = FNK \times (Fk1 \times Fk2 \times \dots \times Fkn)$$

Gdje je:

Fk = Faktor korekcije izračunat prema sljedećoj formuli:

$$Fk = 1 - \left[\frac{Gv}{Gu} \right]$$

Gdje je:

Gv = granični uvjet varijable.

Gu = ukupna vrijednost varijable.

Faktori korekcije biraju se na osnovu specifičnih karakteristika područja, aktivnosti koje se odvijaju u tom području i bilo kojih drugih karakteristika. Što je vrijednost korekcijskog faktora manja (tj. bliža vrijednosti 0), to više smanjuje fizički nosivi kapacitet (ograničava broj posjetioca).

Procjena predstavlja prihvatljivu svakodnevno posjetu u uslovima u kojima su putevi i šetnice otvorene. Stvarna raspodjela posjeta varira po danima (veća koncentracija vikendom), kao i sezonama (veća koncentracija u ljetnim mjesecima).

2.6.2 PROCJENA NOSIVOG KAPACITETA ZP "TREBEVIĆ"

Za izračun fizičkog nosivog kapaciteta ZP "Trebević" koristili smo sljedeće ulazne podatke, koje smo utvrdili terenskim ogledom i na radionici sa KJUZZPP:

Tabela 4: Parametri procjene nosivog kapaciteta na šetnicama i putevima ZP "Trebević"

	Duzina (m)	Površina po jedinici (m ²)	Vrijeme otvorenost staze (sat/dan)	Prosječno trajanje posjete (sata)	Vrijeme sa manjom posjetom (dan)	Veličina grupe	Udaljenost grupa (m)
Šetnice	13.756	1	12,22	3	0	4	15

Za izračunavanje nosivog kapaciteta korišten je jedan faktor korekcije:

- Socijalni faktor (Kf2);

Da bismo izračunali socijalni faktor, pretpostavili smo da je veličina svake grupe bila 3,8 posjetioca, a udaljenost između pojedinih grupa iznosila je 10 metara.

Faktor socijalne korekcije je u tom slučaju 0,27.

Na osnovu svega navedenog, izračunat je nosivi kapacitet ZP "Trebević".

	Fizički nosivi kapacitet (osoba/dan)	Nosivi kapacitet (osoba/dan)
Nosivi kapacitet	56.033	14.942

Procjena predstavlja prihvatljivu svakodnevno posjetu u uslovima u kojim su putevi i šetnice otvorene. Stvarna raspodjela broja posjetilaca varira po danima (veća koncentracija vikendom), kao i sezonama (veća koncentracija u

ljetnim mjesecima). Postoji visoka vjerovatnoća da u tim danima broj posjetilaca premaši nosivi kapacitet područja. Procjena pretpostavlja, da su zimi svi putevi i šetnice u optimalnom stanju. Odstupanje od te pretpostavke smanjuje nosivi kapacitet.

2.7 MOGUĆNOSTI UNAPREĐENJA KORIŠTENJA PROSTORA

Na području ZP "Trebević" postoji više zahvata i djelovanja koji bi bitno unaprijedili korištenje prostora unutar ZP, ali su zbog pravno-imovinskog statusa van ingerencije KJUZZPP. To su uređenje Bistrik kule i Bob staze, te Draguljca, te uređenje jednog ili više zip line (a što bi trebalo prethodno biti definisano u Prostornom planu područja posebnog obilježja ZP "Trebević", čija je izrada u toku). Ostali zahvati i djelovanja koja mogu unaprijediti korištenje prostora ZP "Trebević" su:

- Izgradnja kompleksa Botaničke bašte, kojom se unaprjeđuje prezentacija područja koja sa glavnim sadržajem u centralnom djelu područja utiče na disperziju posjetioca.

- Poslije usvajanja Prostornog plana uređenje Manifestacionog trga, čime se unaprjeđuje ponuda centralnog djela područja.

- Unaprjeđenje vidikovca na Appelovom putu, čime se unaprjeđuje veza između grada Sarajeva i zaštićenog područja.

- Uređenje prostora za relaksaciju na južnom djelu ZP, čime se unaprjeđuje korištenje prostora u djelu zaštićenog područja sa manjom posjetom.

- Uređenje kutka za šumsku pedagogiju, čime se unaprjeđuje sadržaj zaštićenog područja i time utiče na disperziju posjetilaca.

- Shodno Planu interpretacije ujediniti turističku signalizaciju, infrastrukturu i parkovski mobilijar.

- Saradnja kod uređenja i interpretacije Bistrik kule, Bob staze te Draguljca*.

- Uređenje SkyWalk-a, ukoliko isti bude planiran u PPPPO ZP "Trebević", a sve u skladu sa urbanističko-tehničkim uslovima definisanim u PPPPO ZP "Trebević", te ukoliko isti ne narušava izgled prirode i biodiverzitet.

- Mogućnost postavljanja trim staza koje su u skladu sa urbanističko-tehničkim uslovima definisanim u PPPPO ZP "Trebević" i ukoliko isti ne narušavaju izgled prirode i biodiverzitet.

- Mogućnost uređenja dječijeg sankališta koje je u skladu sa urbanističko-tehničkim uslovima definisanim u PPPPO ZP "Trebević" i ukoliko ne narušava izgled prirode i biodiverzitet.

- Mogućnost uređenja potopnih stubića prema Elaboratu saobraćaja i u saradnji sa Policijom.

*Prostorna osnova (sa osnovnim koncepcijom prostornog razvoja) Prostornog plana područja posebnog obilježja ZP "Trebević", usvojena je na 27. sjednici Vlade Kantona Sarajevo održanoj 16. 07. 2020. godine (Zaključak Vlade KS broj 02-04-25031-25/20 od 16. 07. 2020. godine).

3 STRATEŠKO UPRAVLJANJE ZP "TREBEVIĆ"

3.1 JAVNO-PRIVATNA PARTNERSTVA I KONCESIJE

Koncesija predstavlja formalni sporazum/ugovor između organizacije nadležne za upravljanje sa zaštićenim područjem i organizacijom sa privatnog sektora. U tom odnosu partner je u mogućnosti isporučiti određeni turistički proizvod ili usluga veće fleksibilnosti, kvalitete ili efikasnosti te na taj način omogućiti organizaciji nadležnoj za upravljanje zaštićenim

područjem da se usredotoči na svoju osnovnu funkciju zaštite prirode i drugih vrijednosti zaštićenog područja.

Javno-privatno partnerstvo (JPP) je dugoročan partnerski odnos između javnog i privatnog partnera koji podrazumijeva oblik zadovoljavanja određenih javnih potreba putem projekata JPP-a. Predmet JPP-a je izgradnja, rekonstrukcija, upravljanje i održavanje kapaciteta za zadovoljavanje javnih potreba u svim oblastima javnog partnera.

Javno privatno partnerstvo i koncesije uređeni su:

- Zakonom o zaštiti prirode FBiH ("Službene novine Federacije BiH", br. 66/13)

- Zakonom o koncesijama Federacije BiH ("Službene novine Federacije BiH", Broj 40, 2002)

- Zakonom o koncesijama Kantona Sarajevo ("Službene novine Kantona Sarajevo", br. 27/11, 15/13 i 1/22)

- Zakonom o javno-privatnom partnerstvu Kantona Sarajevo ("Službene novine Kantona Sarajevo", br. 27/2011 i 16/2017)

U augustu 2013. godine donesen je Zakon o zaštiti prirode FBiH (Sl. novine FBiH, br. 66/13) kojim se uređuje koncesije i koncesijska odobrenja na zaštićenim prirodnim vrijednostima i speleološkim objektima. Članom 180. definisano je da se koncesijom stiče pravo ekonomskog-privrednog korištenja prirodnih dobara ili pravo obavljanja djelatnosti od općeg interesa, te pravo na izgradnju i korištenje objekata i postrojenja potrebnih za obavljanje tih djelatnosti u zaštićenim područjima i speleološkim objektima. Na pitanja davanja koncesije primjenjuje se Zakon o zaštiti prirode FBiH i Zakon o koncesijama Federacije BiH.

Iz člana 182. istog zakona proizlazi, da djelatnost za koju se može izdati koncesija utvrđuje javna ustanova koja upravlja zaštićenim područjem, uz prethodnu saglasnost nadležnog ministarstva. Odlukom o koncesiji utvrđuje se zaštićeno područje, odnosno speleološki objekt za koji se daje koncesija, predviđeni obim privrednog korištenja, korisnici koncesije, namjene za koje se koncesija dodjeljuje, uslovi zaštite prirode koje je koncesionar dužan provoditi, vrijeme trajanja koncesije, visina naknade ili osnovica za određivanje visine naknade. Odluku o dodjeli koncesije donosi se u skladu sa Zakonom o koncesijama Federacije BiH. Odluka o koncesiji sadrži uslove zaštite prirode koje utvrđuje Federalno ili nadležno ministarstvo. U Kantonu Sarajevo nadležno kantonalno ministarstvo to je Ministarstvo komunalne privrede, infrastrukture, prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša KS (u daljem tekstu Ministarstvo).

Prema članu 3. Zakona o koncesijama Federacije BiH predmet koncesije može biti i prostor i objekti prirodnog i graditeljskog nasljeđa. Predmet koncesije može biti i pravo obavljanja djelatnosti komunalnih i drugih javnih službi što se utvrđuje propisom kantona. Prema članu 6. Vlada Federacije odlučuje o dodjeli koncesije za: prostore i objekte prirodnog i graditeljskog nasljeđa. Dodjela koncesije za ostale predmete uređeno je kantonalnim zakonom.

Zakon o koncesijama Kantona Sarajevo, u članu 2. definiše pojam koncesija prema kojem je koncesija davanje prava na korištenja prirodnog bogatstva, dobara u općoj upotrebi ili obavljanje djelatnosti od općeg interesa, koje nadležni kantonalni organ dodjeljuje na određeno vrijeme, uz plaćanje koncesione naknade, domaćem ili stranom pravnom ili fizičkom licu registrovanom za obavljanje privredne djelatnosti. Prema članu 6. predmet koncesije su, između ostalog, objekti

saobraćaja u mirovanju (javne podzemne i/ili nadzemne garaže, parkirišta); hoteli i ostali turistički objekti, pojedine djelatnosti unutar zaštićenih područja prirode, te za korištenje drugih zaštićenih prirodnih vrijednosti i speleoloških objekata.

Prema Zakonu o javno-privatnom partnerstvu Kantona Sarajevo javno-privatno partnerstvo je dugoročan partnerski odnos između javnog i privatnog partnera koji podrazumijeva oblik zadovoljavanja određenih javnih potreba putem projekata JPP-a. Predmet JPP-a je izgradnja, rekonstrukcija, upravljanje i održavanje kapaciteta za zadovoljavanje javnih potreba u svim oblastima javnog partnera. Predmet JPP-a ne može biti isključivo isporuka robe, kao niti isključivo koncesija za privredno korištenje općeg ili drugog dobra.

Privatni partner od javnog partnera preuzima: obavezu projektovanja, gradnje i/ili rekonstrukcije javne infrastrukture i/ili građevine od javnog interesa, uključujući gradnju i/ili rekonstrukciju javnih informacijsko-komunikacijskih sistema, preuzimajući pri tome i jednu ili više obaveza kao što su finansiranje, upravljanje i održavanje, a u svrhu pružanja krajnjim korisnicima javne usluge iz okvira nadležnosti javnog partnera, ili u svrhu osiguravanja javnom partneru potrebnih preduoslova za pružanje javnih usluga iz okvira njegovih nadležnosti ili pružanje krajnjim korisnicima javnih usluga iz okvira nadležnosti javnog partnera, uključujući pružanje usluga upravljanja informacijsko-komunikacijskim sistemima od javnog interesa, odnosno pružanja javnih usluga krajnjim korisnicima na izgrađenim informacijsko-komunikacijskim sistemima. U zamjenu za preuzete obaveze, javni partner može na privatnog partnera prenijeti određena stvarna prava i/ili privatnom partneru dodijeliti ili prenijeti koncesiju, u skladu sa Zakonom o koncesijama i/ili privatnom partneru plaćati naknadu u novcu.

Prema članu 12. Zakona planiranje i provedba JPP u nadležnosti je ministarstva Kantona i nadležnih službi jedinice lokalne samouprave, koje trebaju izraditi srednjoročni (trogodišnji) i godišnji plan predlaganja provedbe projekata JPP. U srednjoročnom planu provedbe JPP projekata navode se privredne i druge oblasti iz resora nadležnog ministarstva odnosno jedinice lokalne samouprave u kojima se planiraju projekti JPP-a, naziv i kratki opis projekta, svrha i cilj projekta, javni objekti koji će se graditi odnosno javne djelatnosti koje će se obavljati na osnovu JPP-a, planirani rashodi za JPP projekte, procjena očekivane koristi od projekata JPP-a. Godišnji plan mora biti u skladu sa srednjoročnim planom provedbe JPP.

Unutar područja Zaštićenog pejzaža "Trebević" postoji potencijal za javno-privatno partnerstvo ili koncesije za sljedeće djelatnosti/zahvate:

- Adrenalinski park u blizini Bob staze, u skladu sa urbanističko-tehničkim uslovima definisanim u PPPPO ZP "Trebević" i ukoliko ne narušava izgled prirode i biodiverzitet.

- Alternativni prijevoz unutar i do zaštićenog područja

- Manifestacioni trg

3.2 PROMOCIJA

Među motivima u turizmu najznačajniji su motivi putovanja. Postoje i drugi motivi, kao što su rekreacija, zdravlje, kulinarski užitci itd. Ujedinjene nacije (1979) daju klasifikaciju glavnih razloga putovanja, i to: rekreacija i odmor, posjeta prijateljima i rođacima, putovanja zbog posla i profesije, zdravstveni razlozi, vjerski razlozi i drugi motivi.

Coltman (1989) motive putovanja klasificira zajedno s turističkom destinacijom. Razlikuje dvije skupine motiva, i to:

- motive koji nisu izravno povezani sa destinacijom, za koje tvrdi da odlučujući razlog putovanja nije sama destinacija (marketinški alati imaju malo snage i uticaja da promjene želje turista u pogledu destinacije).

- motivi koji su direktno povezani sa destinacijom. Turisti odaberu destinaciju, međusobno uspoređuju različite destinacije i troškove, a zatim se odlučuju za najatraktivniju (marketinški alati imaju uticaj na destinaciju).

Kotler (1998) navodi da pozicioniranje predstavlja postupak oblikovanja ponude i imidža kako bi se u očima ciljnih kupaca-posjetilaca steklo vidljivo mjesto sa određenom vrijednošću. Prenos iz teorije marketinga o poduzeću koje stvara vrijednost nudeći nešto bolje, novije, brže ili jeftinije (Kotler 1998) stvara zaštićena područja analogiju koja ističe veličinu, osobine zaštićenih područja.

ZP "Trebević" kao jedno od pet zaštićenih područja kojim upravlja KJUzZPP u tom kontekstu marketinga zauzima posebno mjesto destinacije sa naglaskom Olimpijske planine u kombinaciji sa šumama i kulturno historijskim naslijeđem. To su odlike koje je potrebno naglasiti unutar zajedničke strategije marketinga za sva zaštićena područja Kantona Sarajevo.

Šuma nije značajna samo sa aspekta komercijalnih proizvoda - ona osigurava niz drugih ekosistemskih usluga, kao što su prilike za rekreaciju (druga dimenzija dobrobiti), osigurava čist i siguran okoliš, doprinosi ublažavanju klimatskih promjena i predstavlja stanište za veliki broj biljaka i životinja.

3.3 ODREĐIVANJE CIJENA

Trenutano, upravitelj područja (KJUzZPP) nema prihoda po osnovu ulaznica u ZP "Trebević". Na zaštićenom području nema uslova koji bi omogućili uvođenje ulaznice za ulaz u zaštićeno područje. Dio posjetilaca za transport do područja koristi Žičaru, dio vlastiti prijevoz. Cijena povratne karte varira između 6 i 20 KM. Dio posjetilaca dolazi vlastitim transportom i može koristiti parking.

Da bi KJUzZPP mogla unaprijediti upravljanje i nadzor te usmjeravanje posjetioca i održavanje parkovnog mobilijara i adekvatno upravljanje otpadom, potrebno bi bilo osigurati dodatna finansijska sredstva za obavljanje osnovne funkcije. Zbog toga je potrebno uspostaviti partnerski odnos između Kantona Sarajevo, opštine Stari grad, JP "Sarajevo" (koje upravlja žičarom) i KJUzZPP shodno primjerima dobrih praksi iz drugih zaštićenih područja. U tom smislu dodatna sredstva za upravljanje bi se mogla ostvariti npr. od prodaje karata za žičaru, gdje bi se izdvajala bar 1 KM za svaku prodatu kartu i sredstva doznačavala KJUzZPP. Da bi potaklo korištenje Žičare predlaže se podizanje cijena parkinga od koje KJUzZPP dobijala naknadu u visini 2 KM. Istovremeno bi bilo potrebno poboljšati nadzor parkiranja unutar ZP.

3.4 INTERPRETACIJA

Interpretacija igra važnu ulogu u usmjeravanju posjete. Da bi bila efikasno sredstvo za usmjeravanje posjete ZP, interpretacija mora utjecati na ponašanje posjetioca, kao i na njihove potrebe i osjećaje. Posjetiocima treba omogućiti užitak i zabavu sa svih pet čula. Takva interpretacije je osobno orijentirana prema ciljanoj publici. Sa odgovarajućom terminologijom i metaforama postiže se direktan efekat - razumijevanje i promjena ponašanja.

Prema Elaboratu zaštite kulturno-historijskog naslijeđa za PPPPO ZP "Trebević", unutar ZP "Trebević" moguće su dvije interpretacijske teme: prirodna i kulturna baština.

Interpretacijska tema prirodna baština obuhvata biološki, geomorfološki, hidrološki diverzitet sa interpretacijskim čvorištima:

- Merdžanov klanac sa stjenovitim područjima
- Ekosistem šuma smrčce, jele i bukve u zoni Bistričkog potoka
- Paleontološki nalaz brahiopodne faune na Draguljcu
- Stanište Pančičeve omorike

Interpretacijska tema kulturna baština obuhvata tematiku fortifikacija, izgradnje sarajevskog vodovoda, Olimpijade, prve sarajevske žičare, opsade Sarajeva, razvoja modernog planinarstva, razvoja zimskih sportova, Aliđun sa interpretacijskim čvorištima:

- Arheološki lokalitet i fort Draguljac
- Bistrik kula - Astronomska opservatorija na Čolinoj kapi
- Appelova cesta
- Rezervoar - rasteretna komora Volujak, Kremenjak i Čolina kapa
- Olimpijska bob i sankaska staza
- Prva sarajevska žičara
- Vatrene tačke opsade Čolina kapa i Merdžanov klanac
- Podzemni tuneli (potencijalna čvorišta)

U daljem razvoju područja interpretacijska čvorišta je potrebno opremiti za posjetu i na taj način podići kvalitet posjete ZP.

3.5 BROJ ZAPOSLENIKA

Zbog sve većeg broja posjetioca, koji u ZP "Trebević" iznosi više od 380.000, i uzimajući u obzir standarde koji osiguravaju kvalitet rada i usluga u zaštićenom području, realne su potrebe za povećanjem broja zaposlenika unutar ZP. Korišten standard je bio definisan od strane stručnog tima, a temelji se na iskustvima stručnog tima u upravljanju zaštićenim područjima u regiji i analizi ljudskih resursa KJUzZPP.

Tabela 5: Shematski prikaz minimalnog broja zaposlenika u ZP "Trebević"

Glavne kategorije poslova u KJUzZPP	Minimalni standard - minimalni broj zaposlenika prema glavnim grupama radnih mjesta
Stručna služba	1 voditelj + 1 stručnjak
Nadzorna služba	1 voditelj + 3 nadzornika
Interpretacija	1 voditelj + 2 stručnjaka (info centri)
Održavanje	3 zaposlenika
Ukupno	12

Potrebno je naglasiti, da se zapošljavanje novih radnika očekuje u dužem vremenskom periodu, zbog čega predviđamo postepeno podizanje standarda usluge KJUzZPP te posljedično postepeni rast kvalitete doživljaja posjetilaca, ali i ostvarenih vlastitih prihoda pružanjem turističkih usluga. Preporučuje se u konačnoj fazi i formiranje zajedničkih službi KJUzZPP u općim pravnim poslovima, računovodstvu, marketingu te razvoju, prijavi i vođenju razvojnih projekata.

Konačan broj zaposlenika po kategorijama određen je Pravilnikom o radu KJUzZPP, u kojem je definisana sistematizacija radnih mjesta u KJUzZPP.

Sažetak analize strateškog upravljanja

Analiza strateškog upravljanja ZP "Trebević" pokazuje da postoji potencijal za javno-privatno partnerstvo za uređenje Adrenalinskog parka u blizini Bob staze, alternativni prijevoz unutar i do zaštićenog područja, te uređenje Manifestacionog trga.

Potrebno je povećati broj zaposlenika sa sadašnjih 3 na 12.

**4. AKCIONI PLAN UPRAVLJANJA POSJETI-
CIMA ZP "TREBEVIĆ"**

D - direktor, SV - stručni voditelj, N - nadzornik, IT - stručnjak za bazu podataka, SI - stručnjak za interpretaciju, UA- stručnjak za upravno administracijske poslove, RAČ- stručnjak za računovodstvene poslove, RC - recepcioner, R - radnici na terenu, VP - vanjska pomoć

* Procjena finansijskih troškova napravljena je u 2022. godini prilikom pripreme Nacrta Plana upravljanja posjetiocima i odražava stanje na tržištu u pomenutoj godini. Međutim, zbog inflacije i tržišnih prilika moguća je izmjena prvobitne procjene

**4.1. AKCIONI PLAN UPRAVLJANJA POSJETI-
CIMA ZP "Trebević"**

finansijskih troškova po pojedinim aktivnostima u ovom Akcionom planu.

Akcionni plan	Upravljanje posjetiocima u ZP "Trebević"
Specifični ciljevi plana	- Uspostavljen sistem posjećivanja ZP "Trebević" - Uspostavljena pravila ponašanja i prilagođena infrastruktura koja usmjeravajuć i posjetioce čuva ekosistem i izvornu ljepotu pejzaža, - sigurna posjeta i prezentacija vrijednosti ZP te nezaboravan doživljaj ljepote i vrijednosti očuvane prirode.

Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni resursi (godišnje)	Vremenski raspored (godina)	Procjena finansijskih troškova (do 2027)*	Izvori finansiranja
1 INFORMISANJE POSJETIOCA (mogućnosti obilaska, pravila ponašanja...)								
1.1 Ažurno informisanje posjetilaca	Bolja informisanost posjetilaca	U svim uspostavljenim komunikacijskim kanalima osigurati ažurne informacije o pravilima ponašanja, specifičnim zahtjevima posjete ZP	/	Podignuta svijest o vrijednostima zaštićenog područja	SI 6 dana	Cijela godina	/	Budžet KJUzZPP
1.2 Izrada brošure o osnovnim informacijama ZP "Trebević"	Bolja informisanost posjetilaca	Design i tisak brošure sa pravilima ponašanja i osnovnim informacijama o ZP	/	Bolja informisanost posjetioaca	SI 3 dana VP (designer) 5 dana	2023	3.500 KM	Budžet KJUzZPP
1.3 Priprema mape ZP "Trebević"	Upravljanje posjete	Izrada printane verzije karte ZP na kojoj će biti predstavljena i pravila ponašanja u ZP	/	2.500 komada printanih karata (višejezično) ZP "Trebević" + ZP KS elektronska karta	SV-2 dana SI 2 dana VP 2 dana	2024	4.000 KM	Budžet KJUzZPP
1.4 Ažuriranje aplikacije Trebević Outdoor Routs	Upravljanje posjete	Ažuriranje, održavanje i nadogradnja postojeće aplikacije	/	1 aplikacija	SV 10 dan SI 10 dan VP 20 dana	Svaka godina	4.000 KM	Budžet KJUzZPP
2 UPRAVLJANJE DISTRIBUCIJOM POSJETA ZAŠTIĆENOM PEJZAŽU								
2.1 Unaprijeđenje sistema finansiranja upravljanja kroz naplatu žičare i parkinga na Ravnama (parking skupiji od žičare (1 parking = 2 karte za žičaru)	Dodatno urediti poboljšati sistem financiranja	Sklapanje sporazuma između Žičare i upravljača - JP Sarajevo d.o.o.	/	Unaprijeđen sistem financiranja	D 10 dana SV 10 dana	2025	/	Budžet KJUzZPP
3 RAZVOJ PROGRAMA POSJEĆIVANJA								
3.1 Priprema Plana interpretacije ZP "Trebević"	Kvalitetna interpretacija ZP "Trebević"	- sakupljanje rezultata inventarizacije flore i faune, spiska kulturno- historijske baštine - analiza posjetilaca - analiza ciljnih grupa - izrada sadržaja interpretacije - utvrđivanje načina interpretacije - priprema turističkih programa - uključivanje u plan interpretacije koji se priprema za sva zaštićena područja Kantona Sarajevo	/	1 plan interpretacije	SV 20 dana SI 20 dana	Do 2027	5.000 KM	Budžet KJUzZPP
3.2 Poboljšanje i održavanje infrastrukture edukacijske staze	Edukacija posjetilaca	Na edukacijskoj stazi je potrebno prikazati sve ključne karakteristike ZP. Vrijednosti se mogu prikazati putem info (edukacijskih) tabli i/ili uz obezbjeđivanje vodiča.	Pufer	Ažuriran sadržaj edukacijskog puta i unaprijeđena infrastruktura	SV 5 dana SI 5 dana R 5 dana VP 15 dana	2026	3.000 KM	Budžet KJUzZPP
4 INFRASTRUKTURA - ODRŽAVANJE i RAZVOJ *Na način i u skladu sa urbanističko- tehničkim uslovima definisanim u PPPPO ZP "Trebević".								
4.1 Održavanje pješačkih staza	Uređenje i kontinuirano održavanje staza unutar prostora	Izraditi evidenciju svih staza u prostoru i pripremiti njihovu kategorizaciju. Izraditi plan prioriteta investicijskog održavanja.*	Sve zone	Evidentirane, kategorizirane uređene i održavane staze	SV 10 dana N 120 dana R 240	kontinuirano	3.0000	Budžet KJUzZPP
4.2 Unapređenje vidikovca uz Appelov put	Poboljšanje vidikovca	Održavanje vegetacije na vidikovcima uz Appelov put.*	Pufer	Barem 5 unaprijeđenih vidikovca	SV 6 dan N 12 dana R 15 dana	2023 i 2027	10.000 KM	Budžet KJUzZPP

4.3 Uređenje Botaničke bašte sa info centrom	Uređenje infrastrukture	Priprema projekta uređenja infrastrukture.*	Pufer	1 projekat uređenja infrastrukture	VP 15 dana D 10 dana SV 60 dana	Do 2025	Prema projektu	Projekat, fondovi EU
4.4 Manifestacioni trg	Uređenje infrastrukture	Priprema ugovora o javno-privatnom partnerstvu uređenje Manifestacionog trga za priređivanje kulturnih i etnoloških događaja*	Pufer	1 ugovor o javno-privatnom partnerstvu	D 2 dana SV 10 dana	Do 2025	Prema projektu	Projekat, fondovi EU
4.5 Uređenje kutka za šumsku pedagogiju	Edukacija posjetioca	U manje posjećenoj zoni ZP Kreira se Kutak za šumsku pedagogiju, koji služi porodicama i drugoj zainteresiranoj javnosti.*	Pufer	1 nova edukacijska infrastruktura	SV 10 dana SI 10 dana N 5 dana R 15 dana	Do 2026	12.000 KM	Budžet KJUzZPP
4.6 Uređenje arheološkog lokaliteta Draguljac	Edukacija posjetioca	Priprema projekta za prezentaciju arheološkog lokaliteta Draguljac u suradnji sa JU "Kantonalni zavod za zaštitu kulturno- historijskog i prirodnog naslijeđa, Sarajevo".*	Nukleus	Pripremljen projekt i shodno projektu izgrađena infrastruktura	SV 10 dana SI 20 dana N 15 dana R 35 dana	Do 2027	22.000 KM	Budžet KJUzZPP
4.7 Uređenje prostora za relaksaciju	Poboljšanje turističke infrastrukture, disperzija posjetioca	U manje posjećenom djelu ZP, unutar šume postavljaju se drvene platforme za relaksaciju.*	Pufer	10 platformi	SV 5 dana N 5 dana R 10 dana	Do 2024	10.000 KM	Budžet KJUzZPP
4.8 Uspostavljanje selektivnog sistema upravljanja otpadom	Poboljšanje sistema upravljanja sa otpadom	Shodno Elaboratu o lokacijama reciklažnih dvorišta, niša i zelenih otoka sa lociranjem u prostorno- planskoj dokumentaciji i investicijskim planom općine Stari Grad uspostavlja se sistem selektivnog prikupljanja otpada	Sve	1 sistem selektivnog prikupljanja otpada	D 5 dana SV 5 dana VP 10 dana	2025	50.000 KM	Budžet KJUzZPP

Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni resursi (godišnje)	Vremenski raspored (godina)	Procjena finansijskih troškova (do 2027)*	Izvori finansiranja
5 SAOBRAĆAJ* 2 Na način i u skladu sa urbanističko- tehničkim uslovima definisanim u PPPPO ZP "Trebević".								
5.1 Povezivanje sa Bentbašom	Bolja povezanost zaštićenih područja	Povezivanje planinarskom stazicom.*	Pufer i tranzicijska zona	1 put ZP "Trebević" - ZP 'Bentbaša'	SV 3 dana N 15 dana R 30 dana	2025	5.000 KM	Budžet KJUzZPPKS
5.2 Uređenje alternativnog prijevoza između Žičare i Botaničke bašte, a shodno Prostornom planu područja posebnog obilježja ZP "Trebević"	Bolja povezanost unutar područja sa naglaskom na grupu posjetilaca sa posebnim potrebama	Uvođenje alternativnog prijevoza za ranjive pojedince između Žičare i Botaničke bašte u okviru JP partnerstva.*	Pufer	1 alternativni prijevoz	D 20 dana SV 30 dana	2027	40.000 KM	Budžet KJUzZPPKS
5.3 Uspostavljanje kontrolisanog saobraćaja na šetnicama	Smanjenje i kontrola saobraćaja na šetnicama	Uređenje potapajućih stubića shodno Elaboratu saobraćaja i u suradnji sa Policijom.	Pufer	1 sistem saobraćaja	D 5dana SV 20 dana VP 10 dana	2027	30.000 KM	Budžet KJUzZPPKS
6 PRAĆENJE STANJA I ISTRAŽIVANJE								
6.1 Uvođenje praćenja statistike gostiju žičare na godišnjem nivou uz postavljanje nekoliko automatskih brojača posjeta na karakterističnim punktovima	Bolja poznavanje dinamike broja posjetilaca na godišnjem nivou	Saradnja sa javnim preduzećem koje upravlja žičarom u svrhu dobijanja podataka o broju posjetioca. Praćenje broja prodatih karata za parking i postavljanje automatskih brojača posjete na 6 punktova	Pufer	Poboljšano praćenje broja posjetioca i njihovog prostornog rasporeda	SV 5 dana N 12 dana	2024	6.000 KM	Budžet KJUzZPPKS
6.2 Ankete	Bolja poznavanje motivacije i zadovoljstva posjetilaca	Uspostaviti godišnji, trajni program praćenja zadovoljstva posjetioca karakteristika, doživljaja i zadovoljstva posjetioca te na osnovu rezultata; davati preporuke za unaprjeđenje upravljanja posjećivanjem	Sve zone	1 anketa godišnje	SI 5 dana VP 20 dana	Svaka godina	4.000 KM	Budžet KJUzZPPKS
6.3 Plan arheoloških istraživanja lokaliteta Draguljac	Izvođenje arheoloških istraživanja sa ciljem procjene mogućnosti poboljšanja interpretacije prostora	Izrada Plana arheoloških istraživanja Draguljca	Pufer	1 plan istraživanja	SV 5 dana VP 20 dana	2023	5000 KM	Budžet KJUzZPPKS

5 LITERATURA

Cifuentes, MA. (1992). Determination de capacidad de carga touristic en areas protegidas. Costa Rica: Biblioteca Orton IICA/CATIE

IVUMC (Interagency Visitor Use Management Council). 2019. Visitor Capacity Guidebook: Managing the Amounts and Types of Visitor Use to Achieve Desired Conditions. Lakewood, CO. <https://visitorusemanagement.nps.gov/VUM/Framework>.

Kenny S, V., 2019. Employee productivity and organizational performance: A theoretical perspective.

Lešnik Štuhec, T., 2011. Oblikovanje in empirično preverjanje sprejemljivosti modela upravljanja vpliva uporabnikov zavarovanih območij (Doctoral dissertation, Univerza v Mariboru, Ekonomsko- poslovna fakulteta).

Leung, Y.F., Spenceley, A., Hvenegaard, G. and Buckley, R., 2018. Tourism and visitor management in protected areas: Guidelines for sustainability. Gland: IUCN.

Louman, B., Fischlin, A., Gluck, P., Innes, J., Lucier, A., Parrotta, J., Santoso, H., Thompson, I. and Wreford, A., 2009. Forest ecosystem services: a cornerstone for human well-being. IUFRO World Series, 22, pp.15-27.

Ludwig, T., 2014. The Interpretive Guide: Sharing Heritage with People; [HeriQ, Quality in Heritage Interpretation; Lifelong Learning Programme]. Bildungswerk interpretation.

Nielsen, G., 2012. Capacity development in protected area management. International Journal of Sustainable Development & World Ecology, 19(4), pp.297-310.

Sweeting, J.E., Bruner, A.G.A. and Rosenfeld, A.B.A., 1999. the green host effect, an integrated approach to sustainable tourism and resort development (No. 33545 Caja (551)). Conservation International.

Weiler, B. and Ham, S.H., 2002. Tour guide training: A model for sustainable capacity building in developing countries. Journal of Sustainable Tourism, 10(1), pp.52-69.

Na osnovu člana 26. i člana 28. stav (2) Zakona o Vladi Kantona Sarajevo ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 36/14 - Novi prečišćeni tekst i 37/14 - Ispravka), člana 11. stav (3) Zakona o poticaju razvoja male privrede ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 29/15), Zakona o izvršenju Budžeta Kantona Sarajevo za 2023. godinu ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 15/23) i člana 3. stav (9) Pravilnika o postupcima u provođenju Programa razvoja male privrede ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 20/21 i 25/23), a u skladu sa Odlukom o usvajanju Godišnjeg plana provođenja Programa razvoja male privrede za 2023. godinu, broj 02-04-24803-18/23 od 01.06.2023. godine i Odlukom o usvajanju Programa utroška sredstava "Poticaj razvoju male privrede" za 2023. godinu, broj 07-05-15-26785/23 od 09.06.2023. godine Vlada Kantona Sarajevo, na 26. sjednici održanoj 14.09.2023. godine, donijela je

ODLUKU**O IZBORU BANAKA PUTEM KOJIH ĆE BITI OBEZBIJEĐENE KREDITNE LINIJE ZA SUBJEKTE MALE PRIVREDE SA SJEDIŠTEM U KANTONU SARAJEVO U CILJU PLASMANA KREDITNIH SREDSTAVA UZ SUBVENCIJU TROŠKOVA KAMATE OD STRANE MINISTARSTVA PRIVREDE KANTONA SARAJEVO ZA 2023. GODINU****I**

Donosi se odluka o izboru banaka: Bosna Bank International d.d. Sarajevo i UniCredit Bank d.d., putem kojih će biti obezbijedene kreditne linije za subjekte male privrede sa sjedištem u Kantonu Sarajevo u cilju plasmana kreditnih sredstava uz subvenciju troškova kamate od strane Ministarstva privrede Kantona Sarajevo za 2023. godinu.

II

Utvrđuju se sredstva u iznosu od 2.500.000,00 KM (slovima: dvamilionapetstotinahiljada KM) za subvencioniranje troškova po osnovu kamatne stope prema korisnicima kredita putem kreditnih linija iz tačke I ove odluke.

III

Utvrđuju se sljedeći elementi kreditnih linija svake pojedinačne banke iz tačke I ove odluke:

- a) Bosna Bank International d.d. Sarajevo
 - ukupna vrijednost kreditne linije iznosi 23.500.000,00 KM,
 - ukupna vrijednost subvencije Ministarstva privrede Kantona Sarajevo iznosi 1.500.000,00 KM
 - visina subvencionirane kamatne stope na kreditna sredstva iznosi 2,88%,
 - visina troškova obrade kredita je 0,00% od visine kreditnog zahtjeva i
 - grace period iznosi devet mjeseci.
- b) UniCredit Bank d.d.
 - ukupna vrijednost kreditne linije iznosi 20.000.000,00 KM,
 - ukupna vrijednost subvencije Ministarstva privrede Kantona Sarajevo iznosi 1.000.000,00 KM,
 - visina subvencionirane kamatne stope na kreditna sredstva iznosi 2,85%,
 - visina troškova obrade kredita je 0,40% od visine kreditnog zahtjeva i
 - grace period iznosi 12 mjeseci.

IV

Sredstva iz tačke II ove odluke terete Budžet Kantona Sarajevo za 2023. godinu, poziciju Ministarstva privrede Kantona Sarajevo, ekonomski kod 614500, subanalitika IAP005.

V

Prava i obaveze u realizaciji sredstava iz tačke III ove odluke regulisat će se ugovorima o poslovnoj saradnji, koje ugovore će Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo pojedinačno zaključiti sa svakom bankom iz tačke III ove odluke.

VI

Ovlašćuje se ministar Ministarstva privrede Kantona Sarajevo da potpiše ugovore iz tačke V. ove odluke.